

Література:

1. Матейко К.І. Український народний одяг. – К., 1977. – С.65.
2. Борисенко В.К. Деякі особливості народного убрання Поділля//НТЕ- 1973. - №2. – С.55-59.
3. Білозерова С. Клембівка – серце подільської вишивки// Панорама. – 2002. – 16 лютого. – С.3.
4. Маркевич А. Народне вишивання/ Кустарные промыслы Подольской губернии. – К., 1907. – С.313.

В статті розглянуті деякі проблеми українського декоративно-ужиткового мистецтва, а саме подільської художньої вишивки. Доведено, що вивчені проблеми сприяють розвитку творчих здібностей студентів.

В статье рассмотрены некоторые проблемы украинского декоративно-прикладного искусства, а именно художественной вышивки Подолья. Доказано, что изученные проблемы способствуют развитию творческих способностей студентов.

Ключевые слова. Подольская вышивка, творчество, личность, декоративно-прикладное искусство.

The article deal with some problems of Ukrainian arts and crafts, namely with artistic embroidery. It has been already proved that the studying of problem promotes the development of the creative skills of the students.

Keywords: the embroidery of Podillia, creation, arts and crafts.

УДК 37.013(09)-054.68(477+73)
ББК 74.03(4Укр)+74.03(7Сое)

І.В. Кізін
м. Дрогобич, Україна

СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ ЕДВАРДА ЖАРСЬКОГО

Актуальність досліджуваної проблеми визначається тим, що в останні роки посилилась увага до науково-педагогічної спадщини, відображеної у працях педагогів і діячів української культури в діаспорі. Це зумовлено необхідністю відтворити цілісний культурно-історичний процес розвитку української національної педагогіки, включивши до її скарбниці наукові, просвітницькі, педагогічні ідеї педагогів у т.зв. материковій Україні та за її межами.

Одним із творців національної педагогіки у діаспорі є просвітитель і педагог Едвард Андрій Жарський (1906 – 2001 рр.), який у 1953 р. був серед засновників і першим головою Шкільної Ради при Українському конгресовому комітеті Америки (УККА), директором Педагогічного інституту українознавства (Педагогічний факультет Університету українознавства Наукового товариства імені Т. Шевченка спільно з філією Українського Вільного університету), головою Координаційної виховно-освітньої ради світового конгресу вільних українців (СКВУ). Саме педагогічні погляди Е. Жарського яскраво репрезентують розвиток педагогіки української діаспори у США у другій половині ХХ ст. Педагогічні ідеї Е. Жарського та запропоновані ним механізми реалізації дозволяють виявити специфіку процесу виховання в українській діаспорі.

Стан розробленості проблеми. Педагогічна спадщина української діаспори, зокрема західної, не була достатньо висвітленою й проаналізованою науковцями до початку 90-х рр. ХХ ст. Загальну характеристику розвитку освіти в діаспорі представлено у працях О. Любара, О. Сухомлинської, Т. Усатенко та ін. Педагогічну спадщину окремих діячів української діаспори (Г. Ващенко, І. Огієнка, С. Русової.) досліджували О. Вишневський, М. Левківський, О. Микитюк, П. Щербань, М. Фіцула.

Постать Е. Жарського, значення його культуротворчої просвітницької діяльності опосередковано вивчалися: Є. Коваленко, Б. Савчуком та М. Стельмаховичем – у контексті

діяльності Українського Пласту (1911 – 1939 рр.); Б. Трофим'яком – у контексті висвітлення ролі і значення гімнастично-спортивних організацій у національно-визвольному русі Галичини другої половини XIX – першої половини XX ст.; О. Вацебою – у дослідженні проблем фізичного виховання і спорту української молоді в минулому і сьогоденні; М. Бродою – у контексті аналізу проблеми виховання самостійності особистості тощо. Однак проблема структури та змісту процесу виховання у педагогічній творчості Е. Жарського ґрунтовно не досліджувалася, тому вважаємо за необхідне висвітлити це питання у статті.

Мета статті. Виявити специфіку процесу виховання у педагогічній системі української діаспори й обґрунтувати його зміст педагогічними поглядами Е. Жарського. У межах визначеної мети вирішені такі *завдання*: з'ясувати у педагогічних поглядах Е. Жарського зміст процесу виховання у конкретизації визначення його сутності, структурних компонентів, складових, мети, суб'єктів виховного впливу та критеріїв вихованості; для встановлення єдності поглядів порівняти висвітлення процесу виховання у сучасній українській педагогіці та у виховній системі Е. Жарського.

Виклад основного матеріалу. Як визначено в «Енциклопедії освіти», під процесом виховання розуміється виховна взаємодія, в ході якої педагог як носій суспільного досвіду систематично діє з метою вдосконалення особистості, будує свою діяльність на основі зворотної інформації про її результативність. Педагогічна взаємодія є послідовною зміною станів особистості вихованця і вихователя, джерелом їхнього духовного збагачення [2, с.87].

Відомий педагог О. Вишневський визначає поняття виховання як один із субпроцесів, як процес розвитку духовної сили дитини, становлення її переконань, ідеалів тощо. При цьому зазначає, що системний аналіз процесу едукації має починатися з визначення чинників, зайнятих у ньому. Ними є найперше педагог, учень і предмет. Як процесуальні компоненти сюди входять також діяльність учителя та діяльність учня. Розкрити структуру процесу едукації, як вказує педагог, означає вказати на взаємозв'язок діяльності учня і педагога, показати специфіку цієї взаємодії [1, с.52 – 53].

Професор М. Фіцула формулює визначення процесу виховання як систему виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Специфіка цього процесу полягає передовсім у його цілеспрямованості, систематичності і послідовності, не допускає випадковості, епізодичності, хаотичності у проведенні виховних заходів. Як зазначає педагог, особлива роль у формуванні людської особистості належить шкільному вихованню, оскільки цілеспрямований виховний вплив на неї передбачає не лише виховання позитивних якостей, а й подолання наслідків впливу негативних об'єктивних чинників [8, с.237].

За схемою, визначеною П. Щербанем, сутність процесу виховання у сучасній українській педагогіці трактується як закономірне, послідовне, організоване і безперервне, систематичне керівництво розвитком і формуванням особистості. Процес виховання ним розглянуто за параметрами визначення сутності процесу виховання, його структурних компонентів, мети виховного процесу, суб'єктів виховного впливу, складових виховного процесу в його практичній реалізації та критеріїв ефективності [9, с.74].

Стосовно Е. Жарського, то в демократичній організації виховної системи сутність процесу виховання ним трактується як піклування над молоддю, передавання підростаючому поколінню культурних вартостей (тут і надалі збережено правопис оригіналу – прим. І.К.). Педагог зазначає, що «формування особовості – це один безперервний, постійний, нерозривний і завжди активний виховний процес» [3, с.21]. Як бачимо, підґрунтям процесу виховання Е. Жарський вважає педагогічну взаємодію, в основі якої лежить передача від вихователя до вихованця теоретичних і практичних знань, а також духовних цінностей.

Розуміння Е. Жарським виховного процесу як розвитку («розвиткового процесу») в конкретизації розумового, морального, естетичного і фізичного виховання знаходимо у визначенні ним терміну «виховання», який педагог вважав передовсім «переформуванням

людини» завдяки змінам, «що доводять до нового фізичного і психічного стану людини» [3, с.10]. Педагог висуває вимогу до виховання: «щоб цей новий стан під оглядом своєї вартості був вищим і кращим від початкового стану. Якщо виховний процес досягне цього – тоді цей процес зємо розвитком. Звідси у вихованні говоримо про розумове, моральне й естетичне виховання, отже про розвиток різних сторін психіки людини, чи про розвиток організму людини, про його фізичний розвиток» [3, с.10].

Визначаючи суб'єктів взаємодії у процесі виховання, Е. Жарський вказує на вихованця як предмет виховання. У цьому проявляється антропологічний підхід педагога до процесу виховання, що робить його близьким до точки зору на вихованця К.Ушинського в його знаменитій праці «Людина як предмет виховання»[7].

Звертаючись до вихователя, Е. Жарський вказує, передовсім, на активність вихованця, специфіку його особистості, особистісно-розвивальний аспект виховання, що накладає певні вимоги на кожного зі суб'єктів процесу виховання: «а) з боку самого вихованця – його самоактивність, його активна, а не пасивна настанова до виховних намагань виховника, зрозуміння й довіра до цих намагань; б) з боку виховника – узгляднення (врахування – прим. І.К.) вимог індивідуальності вихованця і його зрозуміння, відповідне виховне ведення, кермування, допомога в розвитку, відповідний поштовх, створення відповідного виховного окруження» [3, с.21].

Е. Жарський визначає роль вихователя як посередника в процесі виховання між вихованцем і всіма тими цінностями (матеріальними, соціальними, духовними та ін.), які витворені культурою. «Справжнім виховником (вихователем – прим. І.К.) є *вартості культури*(курсив Е.Ж. – прим. І.К.); виховник є тільки посередником у процесі культуризації, він влегче цей процес в точно визначених умовах і суспільних ситуаціях» [3, с.5].

Мета виховного процесу для Е. Жарського має декілька аспектів. По-перше, «виховання нашої молоді в національному, українському дусі» [6, с.1], а це означає, що «основою суцільного збереження української національної субстанції на Батьківщині й в діаспорі є ТВОРЧЕ продовжування, плекання й збагачування вартостей нашої культури, релігійно-національних традицій, духовних надбань, які необхідно передати молодим поколінням» [6, с.2].

Педагог розумів місію збереження і розвитку національної системи виховання, яку виконувала українська діаспора у «вільному світі» перед«матірною» Україною: «Здійснювання унаправлених виховних процесів, оснований на вартостях духової спадщини української культури, на її творчому рості, як завдання перед поневоленою Вітчизною, де немає можливостей такої дії, належить чинникам культурно-освітніх секторів організованого українського життя вільного світу» [6, с.2]. Педагог був переконаний, що поза межами України ефективність процесу національного виховання забезпечить лише «координація, яку повинна визначити *українська виховна система*» (курсив оригіналу – прим. І.К.)» [6, с.2]. Е. Жарський розглядає виховання в єдності з процесом освіти, а тому метою виховання вважає «не лише вчити, а навчити учнів, як мають учитися» [5, с.14].

Виховний вплив на вихованця здійснює низка суб'єктів, якими є сім'я, школа, засоби масової комунікації, первинний колектив (контактний), неформальні групи. Е. Жарський головне значення надавав сім'ї і Церкві. Родина, як зазначає педагог, – «це не тільки природне середовище, в якому живе дитина і від якого залежить майбутність дитини; родина – це разом основа існування народу, держави. Церква піклується дитиною від зарання її життя, повчає про Божі закони, дає засади моралі, спрямовує до досконалості» [3, с.17].

У практичній реалізації мети і завдань процесу виховання має бути належно організовано предметно-трудову, соціально-комунікативну та ціннісно-орієнтаційну діяльність. Е. Жарський розглядає проблему практичної реалізації завдань процесу виховання в трьох аспектах: «а) чітко окресленого виховного ідеалу; б) устійнених

навчальних програм і достосованих до них підручників і посібників; в) фахові допомоги для реалізації цих програм і підвищення педагогічних кваліфікацій» [6, с.3].

Критерієм ефективності процесу виховання педагог вважає досягнення його кінцевого результату – основної мети виховання, зазначаючи, що «остаточною метою, наближеною до ідеалу, – повинна бути українська людина розвинена всесторонньо, повноцінний громадянин, вірний своїм предкам, активний член української спільноти, пов'язаний духовними вузлами рідної культури» [4, с.3].

Важливо простежити єдність трактування процесу виховання у сучасній українській педагогіці та у виховній системі Е. Жарського; зрозуміти, наскільки педагог у своїй творчості ідеї цілісного бачення процесу виховання пов'язує з особистісним підходом, пошануванням загальнокультурних і використанням національних цінностей. У порівняльній таблиці 1 представлено характеристику основних категорій виховання у сучасній українській педагогіці та виховній системі Е. Жарського.

Таблиця 1

Процес виховання (наскрізні ідеї) Сутність процесу виховання	У сучасній українській педагогіці	У виховній системі Е. Жарського
	Закономірне, послідовне, організоване, безперервне, систематичне керівництво розвитком і формуванням особистості. Головним елементом його є педагогічна взаємодія – передача (обмін) теоретичних та практичних знань (освіта) і духовних цінностей	1. «Найбільш загальне окреслення терміну «виховання» визначає його як переформування людини, отже звертає увагу на якісь переміни, зміни. Ряд змін, які доводять до якогось нового стану звемо процесом. У тому значенні говоримо про розвиткові процеси ... подібно говоримо і про процес виховання як про певний ряд змін, що доводять до нового фізичного і психічного стану людини; тому вимагаємо, щоб цей новий стан під оглядом своєї вартості був вищим і кращим від початкового стану. Якщо виховний процес досягне цього – тоді цей процес звемо розвитком. Звідси у вихованні говоримо про розумове, моральне й естетичне виховання, отже про розвиток різних сторін психіки людини, чи про розвиток організму людини, про його фізичний розвиток»[Жарський Е. Виховання: суть ... С. 10].
Структурні компоненти процесу виховання	Зміст і мета Форми і методи Суб'єкти взаємодії Активність суб'єктів взаємодії Матеріальні, соціальні і духовні цінності Соціальні норми Соціально-психологічна ситуація Особистісно-розвивальний аспект	2. «Піклування над молоддю, передавання підростаючому поколінню культурних вартостей, формування особовості – це один безперервний, постійний, нерозривний і завжди активний виховний процес ...» [Жарський Е. Виховання: суть ... С. 21]. 1. «Предметом процесу виховання є тут живі, рухливі, активні організми, Ваші вихованці! Вихованець як предмет Ваших виховних дій і впливів не заховається пасивно, як камінь, а все якось реагує на ваше виховне впливання, все займе якусь позицію до ваших виховних дій, впливань, заходів: одні з них акцентує, сприймає з більшим чи меншим захопленням, більше чи менше піддається вашим впливанням, інші знехтує, або хоч вдає, що на них не зважає, а ще інші рішуче відкидає чи

Мета виховного процесу

Передача новим поколінням суспільно-історичного досвіду: планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку людини з метою формування відповідних установок, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, що забезпечують, необхідні умови для її розвитку, підготовки до суспільного життя і трудової діяльності

протиставляється їм з великою впевненістю. Ці чинники, рішення про хід процесу виховання, дуже його ускладнюють, спричиняють ряд виховних труднощів, і в остаточному висліді (результаті – прим. І.К.) знижують

виследи вашої важкої праці» [Жарський Е. Виховання: суть...С. 10].

2. «Справжнім виховником (вихователем – прим. І.К.) є *вартості культури* (курсив Е.Ж. – прим. І.К.); виховник є тільки посередником у процесі культуризації, він влегче цей процес в точно визначених умовах і суспільних ситуаціях» [Жарський Е. Виховання: суть...С. 5].

3. Е.Жарський про активність суб'єктів процесу виховання: «а) з боку самого вихованця – його самоактивність, його активна, а не пасивна, настанова до виховних намагань виховника, зрозуміння й довір'я до цих намагань; б) з боку виховника – узгляднення вимог індивідуальності вихованця і його зрозуміння, відповідне виховне ведення, кермування, допомога в розвитку, відповідний поштовх, створення відповідного виховного оточення» [Жарський Е. Виховання: суть...С. 21].

1. «Навчити учнів, як мають учитися» [Ед. Жар. Невже тільки вчити? // РІШ. – № 5 (26). – С. 14].

2. «Виховання нашої молоді в національному, українському дусі» [Жарський Е. Світова виховно-освітня сесія // Рідна школа: Бюлетень Шкільної Ради УККА. – Нью-Йорк. – Ч. 5 (17). – 1967.– С. 1].

3. «1) Основою суцільного збереження української національної субстанції на Батьківщині й в діаспорі є ТВОРЧЕ продовжування, плекання й збагачування вартостей нашої культури, релігійно-національних традицій, духовних надбань, які необхідно передати молодим поколінням. 2) Здійснювання унапрямлених виховних процесів, оснований на вартостях духовної спадщини української культури, на її творчому рості, як завдання перед поневоленою Вітчизною, де немає можливостей такої дії, належить чинникам культурно-освітніх секторів організованого українського життя вільного світу. 3) Необхідною konieczністю для успіхів виховної дії є потреба координації, яку повинна визначити *українська виховна система* (курсив оригіналу – прим. І.К.)» [Жарський Е. Світова виховно-освітня сесія // Рідна школа: Бюлетень Шкільної Ради

Суб'єкти виховного впливу	Сім'я – школа – засоби масової комунікації – первинний колектив (контактний) – неформальні групи	УККА. – Нью-Йорк. – Ч. 5 (17). – 1967. – С. 2].
Складові виховного процесу (практична реалізація)	Педагогічна діагностика Педагогічне прогнозування Організація навчально-пізнавальної діяльності Організація предметно-трудової діяльності Організація соціально-комунікативної діяльності Організація ціннісно-орієнтаційної діяльності Регулювання та корекція ділових і товариських стосунків	1. «На вихованців діє звичайно багато неорганізованих, несистематичних, принагідних, неконтрольованих, несвідомих і недоцільних виховних впливів, які також відіграють дуже важливу роль у виховному процесі; такими є, наприклад, біологічне середовище чи культурне довкілля, серед якого проживає вихованець, такими є умовини домашнього життя, рідня, прислуга, приятелі, кіно, театр, радіо, телевізія, книжка і т. ін.» [Жарський Е. Виховання: суть...С. 10]. 2. Родина, як зазначає педагог, – «це не тільки природне середовище, в якому живе дитина і від якого залежить майбутність дитини; родина – це zarazом основа існування народу, держави» [Жарський Е. Виховання: суть...С. 17]. 3. Церква «підключається дитиною від зарання її життя, повчає про Божі закони, дає засади моралі, спрямовує до досконалости» [Жарський Е. Виховання: суть...С. 17]. 1. «Праця вчителя над навчанням і вихованням нашої молоді вимагає: а) чіткого окресленого виховного ідеалу; б) устійнених навчальних програм і достосованих до них підручників і посібників; в) фахові допомоги для реалізації цих програм і підвищення педагогічних кваліфікацій» [Жарський Е. Світова виховно-освітня сесія // Рідна школа: Бюлетень Шкільної Ради УККА. – Нью-Йорк. – Ч. 5 (17). – 1967. –С. 3].
Критерії ефективності	Самопізнання, самоусвідомлення, самовиховання, ставлення до навчання й оволодіння знаннями, до громадсько-політичного життя, суспільно-корисної праці, товаришів, батьків, інтересів України	1. «Остаточною метою, наближеною до ідеалу, – повинна бути українська людина розвинена всесторонньо, повноцінний громадянин, вірний своїм предкам, активний член української спільноти, пов'язаний духовними вузлами рідної культури, зокрема мови, творчий, з настановою збагачувати духові цінності українського народу як для материка (України – прим. І.К.), так і для країни, в якій перебуває» [Жарський Е. Напрявні української виховної системи // Рідна школа: Бюлетень. – Нью-Йорк: Шкільна рада УККА. – червень, 1967.– рік IV. – Ч. 3 (15). – С. 3].

Висновки: Вивчення діяльності та науково-педагогічних поглядів Е. Жарського показало, що постать цього відомого культурно-просвітницького діяча та його педагогічна спадщина яскраво репрезентують розвиток педагогіки української діаспори у США у другій половині XX ст. Процес виховання є одним із ключових понять теорії виховання, без його

розуміння вбачається неможливим з'ясування цілісності педагогічних поглядів Е. Жарського, їх розгляд у контексті й єдності з сучасною українською педагогікою.

Перспективою подальшого дослідження вбачаємо у визначенні інших важливих аспектів науково-педагогічної спадщини Е. Жарського, зокрема, змісту, форм і методів виховання.

Література:

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : [посібник для студентів вищих навчальних закладів] / О.Вишневецький.– Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.
2. Енциклопедія освіти /Гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Жарський Е. Виховання: суть, мета, курс працівників довілля // Збірник матеріалів / Е.Жарський. – Нью-Йорк: Шкільна Рада УККА і програмова комісія Ради дошкілля, 1967. – 33 с.
4. Жарський Е. Напрявні української виховної системи / Е.Жарський // Рідна школа: Бюлетень. – Нью-Йорк: Шкільна рада УККА. – Червень, 1967.–рік IV. – Ч. 3 (15). – С. 2 – 7.
5. Жарський Е. Невже тільки вчити? / Е.Жарський // Рідна школа: Бюлетень Централі шкіл українознавства «Шкільна Рада»УККА, Об'єднання українських педагогів Канади, Централі спонсорів «Рідна школа», ОК Централі «Учительських громад». – Нью-Йорк – Торонто – Дітройт. – Ч. 5 (26). – жовтень, 1958. – рік IV. – С. 14.
6. Жарський Е. Світова виховно-освітня сесія / Е.Жарський // Рідна школа: Бюлетень Шкільної Ради УККА. – Нью-Йорк. – Ч. 5 (17). – 1967.– С. 1 – 4.
7. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання / К.Д. Ушинський. – К. : Рад. шк., 1983. – (Вибр. пед. твори : у 2 т. / К.Д. Ушинський; Т.1. – С. 192 – 471).
8. Фіцула М.М. Педагогіка: [навчальний посібник]. – Вид. 2-ге, випр., доп. / М.М.Фіцула. – К.:Академвидав, 2005. – 560 с.
9. Щербань М.П. Прикладна педагогіка: [навч.-метод. посіб.] / М.П. Щербань– К.: Вища школа, 2002. – 215 с.

На підставі дослідження науково-педагогічних поглядів Е. Жарського проаналізовано процес виховання у педагогічній системі української діаспори. Розкрито сутність процесу виховання, визначено його структурні компоненти, мету, суб'єктів виховного впливу, складові виховного процесу в його практичній реалізації, а також критерії ефективності.

Ключові слова: процес виховання, українська діаспора.

На основании исследования научно-педагогических взглядов Э.Жарского проанализирован процесс воспитания в педагогической системе украинской диаспоры. Раскрыта сущность процесса воспитания, определены его структурные компоненты, цель, субъекты воспитательного влияния, составные воспитательного процесса в его практической реализации, а также критерии эффективности.

Ключевые слова: процесс воспитания, украинская диаспора.

It has been analysed the upbringing process in the upbringing system of the Ukrainian diasporas on the basis of the scientific - pedagogical views of Zarsksiy.It has been shown the essence of the upbringing process,it has been defined its structural components,its aim,subjects of upbringing influence,components of the upbringing process in its practical realization,and also criteria of its efficiency.

Keywords:upbringing process, Ukrainian diasporas.